કેસ દાખલ કર્યા તારીખ : ૦૩/૧૧/૨૦૨૨
કેસ રજી. લીધા તારીખ : ૦૩/૧૧/૨૦૨૨
કેસ ફેસલ કર્યા તારીખ : ૧૯/૦૫/૨૦૨૬
સમય: ૦૩ વર્ષ, ૦૬ માસ, ૧૬ દિવસ.

GJAN080014132022

જ્યુડીશ્યલ મેજીસ્ટ્રેટ ફર્સ્ટ કલાસ સાહેબની કોર્ટમાં, મુ.ઉમરેઠ

ફોજદારી કેસ નં.૧૦૪૯/૨૦૨૨
આંક–

ફરીયાદી.
દેસાઈ હરદીપકુમાર ભરતભાઈ
ઉ.વ.આ.૩૭, ધંધો–ખેતી
રહે. ઘર નં. ૬, શક્તિ પાર્ક સોસાયટી, ઉટખરી રોડ,
મુ. પણસોરા, તા.ઉમરેઠ જી.આણંદ

વિરુદ્ધ

આરોપી.
પ્રજાપતિ હિરેનકુમાર રમેશભાઈ
ઉ.વ.આ.૩૪,
રહે. ચકલાસીયા ફળિયું, મુ.વણસોલ,
તા.ઉમરેઠ જી.આણંદ

ગુન્હો :– ધી નેગોશિયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એકટ, ૧૮૮૧ ની કલમ ૧૩૮ મુજબ
ફરીયાદી તરફે વિ.વકિલ શ્રી એમ.એમ.રબારી આરોપી તરફે વિ.વકિલ શ્રી આર.કે.પટેલ

–:: હુકમ ::–

(૧) આ કામે ફરિયાદ પક્ષના કેસની ટુંક મા હકીકત એવી છે કે, ફરિયાદીનું ઠેકાણુ ઉપરોકત મથાળે વર્ણવ્યા મુજબનું છે. આ કામના તો.દારનું સરનામુ પણ ઉપરોકત મથાળે વર્ણવ્યા મુજબનું વણસોલ મુકામેનું છે. આ કામના તો.દાર અને ફરિયાદી વચ્ચે ઓળખાણ અને મિત્રતાના સંબંધો હતા. જેથી આ કામના તો.દારને અંગત કામે નાણાંની જરુર પડતા આ કામના તો.દાર દ્વારા ફરિયાદી પાસેથી ઉછીના પેટે રુ.૨,૦૦,૦૦૦/– અંકે રુપિયા બે લાખ પૂરાની માંગણી કરવામાં આવેલી. વધુમાં આ પ્રકારની માંગણી કરતા સમયે આ કામના તો.દાર દ્વારા

ફરિયાદીને એવો પાકો ભરોસો અને વિશ્વાસ આપવામાં આવેલો કે જો ફરીયાદી,આ કામના તો.દાર ને ઉછીના પેટે રૂપીયા ૨૦૦,૦૦૦/– ની રકમ આપીશું તો ત્યારબાદ ફરીયાદી જ્યારેપણ સદર રકમ આ કામ ના તો.દાર પાસે પરત માગીશું ત્યારે આ કામ ના તો.દાર તુરતજ અને અચૂકપણે સદર રકમ ફરીયાદી ને પરત આપી દેશે આ કામના તો.દાર ના આવા ભરોસા અને વચન ઉપર વિશ્વાશ રાખી તથા મિત્રતા ના કારણે ફાઇયાદિ દ્વારા આ કામના તો.દારને ઉછીના પેટે રૂપીયા ૨૦૦,૦૦૦/– આપવામાં આવેલ.જે રકમ આ કામના તો.દારને પૂરેપુરી મળી ગયેલ છે.અમુક સમય વિત્યાબાદ સદર રકમ રૂપિયા ૨૦૦,૦૦૦/– ની ફરીયાદી દ્વારા આ કામના તો.દાર પાસે પરત માંગવામાં આવતા આ કામના તો,દાર દ્વારા હાથઉછીની લીધેલ રકમની ચુકવણી કરવા માટે આ કામના તો.દારના ધી–ખેડા જીલ્લા મધ્યસ્થ સહકારી બેંક લિ વણસોલ શાખા ના બેંક ખાતા નંબર ૯૦૨૦૫૮૦૦૧૦૦૩૩૮૯ નો નીચે જણાવેલ વિગત મુજબ નો ચેક ફરીયાદી ના નામનો ફરીયાદી ને આપવામાં આવેલ છે. ચેક નંબર ૦૧૮૯૩૪, ચેકની તારીખ ૨૬–૦૮–૨૦૨૨ ચેકની રકમ રૂ.૨૦૦,૦૦૦/– અંકે રૂપિયા બે લાખ પૂરા. ઉપરોક્ત વર્ણવેલ ચેક ઉપર આ કામ ના તો દાર દ્વારા જાતે પોતાની સહી કરી સદર ચેક આપવામાં આવેલ છે .સદર ચેક ઉપર આ કામના તો.દાર એકાઉન્ટ પેઈનો શેરો પણ કરવામાં આવેલ છે. વધુમાં સદર ચેક આપતી વખતે આ કામના તો.દાર દ્વારા ફરીયાદી ને એવો પાક્કો ભરોસો અને વિશ્વાસ આપવામાં આવેલ કે, સદર ચેક બેંક માં રજુ કર્યેથી અવશ્ય સ્વીકારાઇ જશે. વધુમાં આ કામના તો.દાર દ્વારા ફરીયાદી ને એવો પણ પાક્કો ભરોસો અને વિશ્વાસ આપવામાં આવેલ કે, સદર ચેક આ કામના તો.દાર દ્વારા પોતાના કાર્યાન્વિત એટલેકે ઓપરેટીંગ બેન્ક ખાતામાં આપવામાં આવેલ છે. ત્યાર બાદ આ કામના તો.દાર ના વચન ઉપર વિશ્વાસ રાખી, તથા આ કામના તો.દાર ની સૂચના મુજબ ઉપરોક્ત પેરા–૨ વર્ણવેલ ચેક ફરીયાદી દ્વારા થી–ખેડા જિલ્લા મધ્યસ્થ સહકારી બેંક લિ. વણસોલ શાખા ના બેન્ક ખાતા નંબર ૯૦૨૦૫૮૦૦૧૦૦૩૩૮૯ માં રજૂ કરવામાં આવતા સદર બરોડા ગુજરાત ગ્રામીણ બેંક વણસોલ શાખા ના તારીખ ૦૫/૦૯/૨૦૨૨ ના રોજ ના રિટર્ન મેમાં કે જે રિટર્ન મેમાં માં ફંડ્સ ઇનસફીશીયન્ટ નો શેરો કરવામાં આવેલ છે, તેની સહિત સદર ચેક ચુકવણી થયા વિના ફરિયાદી પાસે પરત આવેલ છે. આમ આ સંજોગો મા આ કામ ના તો.દર દ્વારા ધી નેગોસિયેબલ ઇન્સ્ટ્રુમેંટ એકટની કલમ–૧૩૮, ૧૪૨ તથા અન્ય જોગવાઇઓ મુજબનો ગંભીર પ્રકારનો કસૂર આચરવામાં આવેલો. જેથી ફરીયાદી એ ધી નેગોસિયેબલ ઇન્સ્ટ્રુમેંટ એકટ ની કલમ ૧૩૮ મુજબ ની નોટીસ

તા.૧૯–૦૯–૨૦૨૨ ના રોજ ની નોટીસ આ કામ ના તો.દાર ને પાઠવેલ જે નોટીસ તા.૨૨/૦૯/૨૦૨૨ના રોજ મળી ગયેલ.આમ હાલના તો.દાર દ્વારા ધી નેગોસિયેબલ ઇન્સ્ટ્રુમેંટ એકટ ની કલમ –૧૩૮ તથા અન્ય વિવિધ જોગવાઇઓ હેઠળ નો ગંભીર ગુનો આચરવામાં આવેલ છે જેથી ફરીયાદી માટે હાલની આ ફરિયાદ આપ નામ.કોર્ટમાં દાખલ કરવાની જરૂરિયાત આપ નામ.કોર્ટની હકૂમત મધ્યે કાયદેસર રીતે ઉપસ્થિત થયેલ છે.

(૨) આ કામ ફરીયાદી ધ્વારા ફરીયાદ રજુ થતાં સૌ પ્રથમ <u>ફોજદારી કાર્યરીતી સંહીતાની કલમ–૨૦૦</u> મુજબનું વેરીફીકેશન અત્રેની અદાલત ધ્વારા લેવામાં આવેલ છે, જે વેરીફીકેશનના અંતે આરોપી વિરૂધ્ધની ફરીયાદ પ્રથમ દર્શનીય જણાતાં, અદાલતે ગુનાનું સંજ્ઞાન લઈ <u>ફોજદારી કાર્યરીતી સંહીતાની કલમ–૨૦૪</u> હેઠળ આરોપી ઉપર પ્રોસેસ કાઢવાનો હુકમ કરેલ છે.

(૩) આ કામે હુકમ મુજબના પ્રોસેસની બજવણી આરોપી ઉપર થતાં તેઓ અદાલત સમક્ષ હાજર રહેલ છે. આરોપી અદાલત સમક્ષ હાજર થતાં <u>આંક–૧૨</u> થી તેઓનું ગુના સંબંધેનું નિવેદન નોંધવામાં આવેલ છે. સદર નિવેદનમાં આરોપીએ ફરીયાદની નકલ મળેલ હોવાનું કબુલ રાખી તેમની સામેના તહોમતનો ઈન્કાર કરી કેસ ની કાર્યવાહી આગળ ચલાવવા માગતા હોવાનું જણાવેલ છે.

(૪) આ કામે ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા પોતાનો કેસ પ્રસ્થાપિત કરવા માટે નીચે મુજબના મૌખીક તથા દસ્તાવેજી પુરાવાઓ રજુ કરેલ છે.

<u>મૌખીક પુરાવો:</u>–

<u>આંક</u>	<u>મૌખીક પુરાવાઓનું વર્ણન</u>
૦૫	દેસાઈ હરદીપકુમાર ભરતભાઈનું સરતપાસનું સોગંદનામું

<u>દસ્તાવેજી પુરાવો</u>:–

<u>આંક</u>	<u>દસ્તાવેજી પુરાવાઓનું વર્ણન</u>
૨૧	અસલ ચેક (ચેક નં.૦૧૮૯૩૪)
૨૨	ચેક રીટર્ન મેમો
૨૩	નોટીસની ઓફીસ કોપી

૨૪ આર.પી.એ.ડી. ની રસીદ

૨૫ એક્નોલેજમેન્ટ

૨૭ ઓનલાઈન ટ્રેક કન્સાઈનમેન્ટ

આ કામે ફરિયાદ પક્ષ તરફે આંક–૨૮ થી ક્લોઝીંગ પુરશીશ રજુ કરી વધુ કોઇ પુરાવો રજુ કરવાનો નહી હોવાનુ જાહેર કરેલ છે.

(૫) આ કામે ફરીયાદ પક્ષનો પુરાવો પુરો થયાની પુરસીસ રજુ થતાં ફરીયાદ પક્ષનો પુરાવો બંધ કરવામાં આવેલ છે. ત્યારબાદ આ કામે રજુ થયેલ પુરાવો ધ્યાને લઈ ક્રિમીનલ પ્રોસીજર કોડની કલમ–૩૧૩ મુજબ આરોપીનુ વિશેષ નિવેદન લેવા માટે રાખવામાં આવેલ પરંતુ આરોપી હાજર નહી રહેતા તેના એફ.એસ. તથા બચાવનો હકક બંધ કરી સદરહુ કેસ આગળ ચલાવવામાં આવેલ છે.

(૬) હાલના કામે ફરીયાદપક્ષનો પુરાવો પુરો થયાની પુરસીસ રજુ થયા બાદ આરોપી તરફે તેના બચાવમાં કોઈ પુરાવો રજુ થયેલ નથી કે કોઈ સાક્ષી તપાસેલ નથી.

(૭) આ કામે ફરીયાદીના વિ.વ.શ્રી મૌખિક દલીલો કરેલ છે જે ધ્યાને લીધી. ફરીયાદી ધ્વારા તેની ફરીયાદ, સરતપાસ તથા રેકર્ડ પર રજુ થયેલ પુરાવા મુજબ દલીલો ગણી લેવા રજુઆત કરેલ છે તથા આ કામના આરોપીએ આ કામે રજુ થયેલ અસલ ચેક મુજબના કાયદેસરના લહેણા પેટે પોતાની સહી કરીને ચેક આપેલ હોઈ એન.આઈ.એકટ.ની કલમ–૧૩૮ તળેનો ગુનો પુરવાર થતો હોઈ ફરિયાદમાં માગવામાં આવેલ દાદ અપાવવા અરજ કરેલ છે.

આ કામે આરોપીના વિ.વ.શ્રીએ હાજર રહી કોઈ દલીલ કરેલ નથી તથા આરોપી તેમના સંપર્કમાં રહેતો નહિ હોવાનુ અને કોર્ટમાં નિયમિત આવતો નહી હોવાનુ મૌખિક રીતે જાહેર કરેલ છે. જેથી, આરોપીનો દલીલોનો હક્ક બંધ કરી કામ ચુકાદા પર લેવામાં આવેલ છે.

(૮) ઉપરોકત રજુ થયેલ મૌખીક તથા દસ્તાવેજી પુરાવાઓ તથા રજુઆતના આધારે સદર કામનો ગુણદોષ ઉપર નિર્ણય કરવા અત્રેની કોર્ટ સમક્ષ નીચે મુજબના મુદ્દાઓ ઉપસ્થિત થયેલ છે.

૧) શું ફરીયાદપક્ષ નિશંકપણે પુરવાર કરે છે કે, ઉપરોક્ત પેરા–૧ ની

વિગતે ફરિયાદીના કાયદેસરના લેણા પેટે આ કામના આરોપીએ પોતાના બેંક ખાતા નો ચેક નં.૦૧૮૯૩૪ રૂ.૨,૦૦,૦૦૦/- નો તા.૨૬/૦૮/૨૦૨૨ નો ફરીયાદીને સહી કરી આપેલ અને સદરહું ચેક પાકતી મીતીએ અચૂક સ્વીકારાઈ જશે તેવો ભરોસો અને વિશ્વાસ આરોપીએ ફરીયાદીને આપેલ. જે ચેક ફરીયાદીએ વટાવવા માટે બેંકમા રજુ કરતા ફરીયાદીની બેંકે આરોપીના ખાતામાં પુરતુ બેલેન્સ ના હોઈ સદરહું ચેક "ફંડ ઈનસફીસીયન્ટ" ના શેરા સાથે સ્વીકારાયા વગર પરત કરેલ. જેથી, ફરીયાદીએ આરોપીને એન.આઈ.એકટ ની કલમ-૧૩૮ મુજબ લીગલ નોટીસ ફરમાવેલી. જે કાયદેસરની નોટીસ આરોપીને બજાવેલ હોવા છતા આરોપીએ નોટીસમાં જણાવ્યા મુજબ વર્તન કરવાની કસુર કરી નોટીસ મળ્યાના દિન-૧૫ સદરહું ચેકના અવેજની રકમ ફરીયાદીને ચુકવી આપેલ ન હોઈ આ કામના આરોપીએ એન.આઈ.એકટ ની કલમ-૧૩૮ મુજબનો શિક્ષાત્મક ગુનો કરેલ છે.?

૨) શું હુકમ?

(૯) ઉપરોકત મુદ્દા અંગેના મારા નિર્ણયો નીચે મુજબ છે.

૧) હકારમાં,

૨) આખરી હુકમ મુજબ.

-:: કારણો ::-

મુદા નં.૧.

(૧૦) આ કામના આરોપી વિરુધ્ધ ધી નેગોશ્યેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એકટની કલમ-૧૩૮ મુજબનુ શિક્ષાનેપાત્ર કૃત્ય કરેલ હોવાનો આરોપ છે ત્યારે ફરીયાદપક્ષ ધ્વારા રજુ કરવામાં આવેલ પુરાવાઓથી નીચે મુજબના તત્વો પુરવાર થવા જોઈએ.

આવશ્યક તત્વો:-

(A) પોતે રાખેલા(નિભાવતા)બેંકના ચોકકસ ખાતામાંથી રકમ ચૂકવવા બાબતે ચેકના કર્તા ધ્વારા ખતના નાણા લેનાર (Payee) કે ફરીયાદી (Complainant) ને ચેક આપેલ હોવો જોઈએ.

(B) આવો ચેક દેવા અથવા જવાબદારીના સંપુર્ણ કે અંશતઃ ચુકવણાં

માટે આપેલ હોવો જોઈએ,

(C) આવો ચેક ત્રણ મહીના અથવા તેની કાયદેસરની વેલીડીટી પીરીયડ બેમાંથી જે વહેલું હોય તે મુદતની અંદર બેંકમાં રજુ થયેલો હોવો જોઈએ.

(D) આવો ચેક અપુરતાં ભંડોળના કારણે કે બેંક સાથે કરવામાં આવેલ વ્યવસ્થા કરતાં વધુ રકમનો હોવાનાં કારણે વગર ચુકવણે પરત થયેલો હોવો જોઈએ.

(E) આવો ચેક વગર ચુકવ્યે પરત થયાની બેંક ધ્વારા જાણ કરવામાં આવ્યાના ૩૦ દિવસની અંદર નોટીસ ધ્વારા ચેક લખનારને જાણ કરી ચેકની રકમની માંગણી કરવી જોઈએ.

(F) આવી રકમની માંગણી કરતી નોટીસ ચેક લખનારને મળ્યાના પંદર દિવસમાં ચેક લખનાર ચેકની રકમની ચુકવણી ન કરે તો તેના એક માસમાં ચેકના પેઈ અથવા હોલ્ડર ઈન ડયુ કોર્સ હોય તેણે ફરીયાદ કરેલ હોવી જોઈએ.

આમ, ઉપર મુજબની શરતો સંતોષાતી હોય, તો જ આ કામે નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એકટ ની કલમ ૧૩૮ અન્વયે ફરીયાદ ટકવાપાત્ર(Maintainable) ગણી શકાય. વધુમાં હાલનો કેસ એક સમરી/સમન્સ ટ્રાયેબલ ગુનાનો કેસ છે. જે કેસમાં કોર્ટ એ નિર્ણય પર આવવાના કારણોની સંક્ષીપમાં ચર્ચા કરવાની રહે છે. વધુમાં આ કામે આરોપી વિરૂધ્ધ ફરીયાદ પક્ષ દ્વારા રજુ કરવામાં આવેલ પુરાવાઓનું મુલ્યાંકન અને ચર્ચા કરી કોઈ નિસ્કર્ષ પર આવતા પુર્વ ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્વનો મુળભુત સિધ્ધાંત ધ્યાને લેવો આવશ્યક છે. ભારતમાં સામાન્ય રીતે વટાવખત અધિનીયમ અંતર્ગતના ફોજદારી કેસો સિવાયના અન્ય ફોજદારી કેસોમાં અપનાવવામાં આવેલ ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રનો મુખ્ય અને મહત્વનો સિધ્ધાંત છે કે ફરીયાદ પક્ષે આરોપી વિરૂધ્ધ આરોપવામાં આવેલ ગુનાનો આરોપ નિશંક પણે પુરવાર કરવાનો રહે છે, અને આરોપી પક્ષે પોતે નિર્દોષ છે તેવુ પુરવાર કરવાનું રહેતું નથી. તેમજ ફરીયાદપક્ષે પોતાના સ્વતંત્ર, સબળ

અને સ્પષ્ટ પુરાવા દ્વારા આવી હકીકત પુરવાર કરવાની રહે છે. ભારતીય ન્યાયશાસ્ત્રના સિધ્ધાંત અનુસાર ફરીયાદ પક્ષ બચાવ પક્ષના કેસની નબળાઈનો લાભ લઈ પોતાનો કેસ પુરવાર કરી શકતો નથી. પરંતુ હાલનો કેસ નેગો.ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એકટ અંતર્ગતનો કેસ છે, ત્યારે તે કાયદાની કલમ–૧૧૮ તથા ૧૩૯ માં ચેક અંગે અમુક અનુમાનો પણ આપવામાં આવેલ છે, જે ધ્યાને લેવા આવશ્યક છે. વધુમાં, આ કામે આરોપી સામે જ્યારે, ધી નેગોશિયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એકટની કલમ–૧૩૮ મુજબના ગુનાનો આક્ષેપ છે ત્યારે કોર્ટે એ હકિકત પણ ધ્યાને લેવાની રહે છે કે નેગોશિયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એકટ તળેના કેસો અંગે ધારાસભાએ ડોકટરીન ઓફ રીવર્સ બર્ડનની જોગવાઈ કરેલ છે એટલે કે વટાવખત અધિનીયમ ની કલમ– ૧૩૮ અંતર્ગતના ફોજદારી કેસમાં શરૂઆતની હકિકત જેવી કે ચેક ઈસ્યુઅન્સ અને ચેક પરની આરોપીની સહી અને જે વ્યવહાર માટે ચેક આપવામાં આવેલ હોવાનું જણાવતા હોય તે વ્યવહાર ફરીયાદી પુરવાર કરે તો અદાલતે આરોપી વિરૂધ્ધ કેટલાક અનુમાનો કરવાના રહે છે. જે અનુમાનો કાયદા દ્વારા કરવામાં આવેલા અનુમાનો છે અને તે મુજબનું અનુમાન કરવા માટે કોર્ટ કાયદા દ્વારા બંધાયેલી છે. પરંતુ તે અનુમાનો, ખંડનાત્મક અનુમાનો છે અને તે અનુમાનોનુ ખંડન કરવાનો બોજો આરોપી પક્ષ પર છે. જે અનુમાનોનું ખંડન આરોપી પક્ષે પોતાનો સંભવીત અને માની શકાય તેવો બચાવ રજુ કરીને કરવાનો છે. આવો બચાવ રજુ કરવા માટે આરોપી પક્ષે જાતે કોઈ પુરાવો રજુ કરવાની કે સાક્ષી તરીકે જુબાની આપવાની આવશ્યકતા નથી. આરોપી પક્ષ આવો બચાવ ફરીયાદ પક્ષના પુરાવા પરથી પણ શંકા ઉત્પન્ન થાય તેવી હકીકત કે સંજોગો રેકર્ડ પર લાવી ને કરી શકે છે. આવો પ્રોબેબલ બચાવ રજુ કરવાનો અર્થ માત્ર સુચનો કરવા તેવો પણ થતો નથી, પરંતુ આવો સંભવીત બચાવ એવી રીતે રજુ થવો જોઈએ કે જેના આધારે સામાન્ય સમજણ શકિતવાળો વ્યકિત તે બચાવને સંભવીત અને સામાન્ય રીતે માનવા યોગ્ય માની શકે. તેમજ બચાવપક્ષે જે સુચનો કરેલા હોય તેના સમર્થનમાં થોડા ઘણા અંશે કોઈ પુરાવો રેકર્ડ પર આવેલ હોવો જોઈએ. પરંતુ સમર્થનકર્તા કોઈ આધાર કે પુરાવા સીવાયના

'માત્ર સુચનો'ને પ્રોબેબલ ડીફેન્સ માની શકાય નહી. જે સિધ્ધાંતને પણ નજર સમક્ષ રાખીને હાલના કેસમાં રજુ થયેલા પુરાવાઓનું મુલ્યાંકન કરવામાં આવેલ છે.

(૧૧) આ કામે ફરીયાદપક્ષે પોતાની આંક-૦૧ ની ફરીયાદના સમર્થનમાં વિસ્તૃત પુરાવો રજુ કરેલ છે. આ કામે આંક-૦૫ થી ફરીયાદીની સરતપાસનું સોગંદનામું રજુ થયેલું છે જેમાં તેમણે ફરીયાદની હકિકતોનું સમર્થન કરેલ છે. હાલના કામે ફરીયાદની હકિકત તથા ફરીયાદી ધ્વારા રજુ થયેલ તમામ પુરાવો ધ્યાને લેતાં ઉપરોકત તમામ શરતો સંતોષાતી હોવાનું સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. ફરીયાદી તરફે રજુ થયેલ પુરાવાનું આરોપી તરફે કોઈ ખંડન કરવામાં આવેલ નથી. આ કામે આરોપીએ પોતાના બચાવમાં કોઈ પુરાવો રજુ કરેલ નથી કે સાહેદ તપાસેલ નથી. જેથી, ફરીયાદપક્ષે રજુ થયેલ પુરાવો નહીં માનવાને કોઈ કારણ નથી. આ કામે આરોપી ટ્રાયલ શરુ થયા બાદ હાજર નહી રહેતા તેનો ફરીયાદીની ઉલટ તપાસનો હક્ક બંધ કરવામા આવેલ ત્યારબાદ પણ આરોપી તરફે ફરીયાદીની ઉલટતપાસનો હક્ક ખોલાવવા કોઇ રજુઆત કરેલ નથી. આ કામે આરોપી તરફે તેમના સમર્થનમાં કોઈ દસ્તાવેજી કે મૌખીક આધાર રજુ કરેલ નથી. તેવા સંજોગોમાં આરોપી કોઈ મહત્વની હકિકતો રેકર્ડ પર લાવી શકતા ન હોવાનું જણાઈ આવે છે.

(૧૨) હાલના કેસમાં ફરીયાદપક્ષ તરફથી રજુ થયેલ પુરાવો વંચાણે લેતાં, ઉપરોકત પેરા-૧૦ મુજબના તત્વો પરીપુર્ણ થાય છે કે કેમ, તે અંગે વિચાર કરવા માટે ફરીયાદપક્ષનો પુરાવો ધ્યાને લેવામાં આવે અને વિવાદીત ચેક આરોપી દ્વારા નિભાવવામાં આવતા કોઈ બેંક ખાતાનો ચેક છે કે કેમ? તે અંગે પુરાવો ધ્યાને લેવામાં આવે તો, આ કામે ફરીયાદીએ આંક-૦૫ થી રજુ પુરાવાના સોગંદનામામાં સ્પષ્ટ રીતે પુરાવો આપેલ છે કે, ફરીયાદ વાળા ચેક આરોપી દ્વારા નિભાવવામાં આવતા બેંક ખાતાનો ચેક છે. તે સીવાય વિવાદીત ફરીયાદ વાળો ચેક આરોપીના ખાતાનો નથી તેવો આરોપી પક્ષ દ્વારા કોઈ બચાવ લેવામાં આવેલ નથી. આ કામના ફરિયાદી ની બચાવપક્ષના વિવશ્રી ધ્વારા ઉલટ તપાસ લેવામાં આવેલ નથી. આમ, ફરીયાદ પક્ષનો મૌખીક પુરાવો ધ્યાને લેતા ફરીયાદ વાળો ચેક આરોપીના ખાતાનો હોવાનું

અને તે ચેક કાયદેસરના લેણા પેટે આપેલ હોવાનુ અને તે ચેક નકારાતા ફરીયાદી દ્વારા આરોપીને તેના સરનામે નોટીસ આપેલ હોવાનુ પુરવાર થાય છે.

(૧૩) ફરીયાદ વાળો ચેક કોઈ દેવું અથવા જવાબદારીના સંપુર્ણ કે અંશત: ચુકવણાં માટે આપેલ છે કે કેમ ? આ અંગે વિચાર કરવામાં આવે તો, ફરીયાદ પક્ષનો કેસ એવો છે કે આ કામના આરોપીએ હાલની ફરીયાદ વાળો ચેક આપેલ છે. જયારે આરોપી પક્ષનો બચાવ એવો છે કે, તેમણે કાયદેસરના લહેણા પેટે કહેવાતો કોઈ ચેક ફરીયાદીને આપેલ નથી. ફરીયાદીના આક્ષેપ અને આરોપી પક્ષના બચાવ અંગે વિચાર કરવા માટે પક્ષકારો દ્રારા રજુ કરવામાં આવેલા પુરાવા સાથે કાયદાની જોગવાઈ ધ્યાને લેવામાં આવેતો ધી નેગોશ્યેબલ ઈન્ટ્રુમેન્ટ એકટ,૧૮૮૧ ની કલમ ૧૩૯ વંચાણે લેવી આવશ્યક છે, તે કલમમાં ચેક અનુસંધાનેનું અનુમાન આપવામાં આવેલ છે અને જણાવવામાં આવેલ છે કે,

It shall be presumed, unless the contrary is proved, that the holder of a cheque received the cheque of the nature referred to in section 138 for the discharge, in whole or in part, or any debt or other liability.

તે સિવાય વટાવખત અધિનિયમની કલમ–૧૧૮ (એ) માં જોગવાઈ કરવામાં આવેલ છે કે,

Until the contrary is proved, the following presumptions shall be made:(a) that every negotiable instrument was made or drawn for consideration, and that every such instrument, when it has been accepted, indorsed, negotiated or transferred, as accepted, indorsed, negotiated or transferred for consideration;

તે સિવાય નામદાર ગુજરાત ઉચ્ચ અદાલત દ્રારા Girishbhai Natvarbhai Patel v/s State of Gujarat 2006 (1) GLR 786 ના કેસમાં પ્રસ્થાપીત કરેલ સિધ્ધાંત વંચાણે લેવામાં આવે તો તે કેસમાં નામદાર ગુજરાત ઉચ્ચ અદાલત

દ્વારા ઠરાવવામાં આવેલ છે કે,

It is an established position of law that under the scheme of Negotiable Instruments Act, especially under Scheme of 138 and 139, the statutory presumption is created in favor of the complainant and the Court has to presume and proceed on the basis of this presumption unless it is dislodged by the accused on the strength of leading cogent and convincing evidence in support of his claim. Sec. 139 of the Negotiable Instruments Act, 1881 makes it unequivocally clear that it is the duty cast upon the Court to presume that the holder of a cheque receive the cheque of the nature referred to in Sec. 138 for the discharge in whole or in part of any debt or other liability.

તે સિવાય નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા Hiten P.Dalal V/s Bratindranath Banerjee AIR 2001 SC 3897 ના કેસમાં ઠરાવવામાં આવેલ છે કે,

Section 139 provides that "it shall be presumed, unless the contrary is proved, that the holder of a cheque received the cheque, of the nature referred to in Section 138 for the discharge, in whole or in part, of any debt or other liability." The effect of these presumptions is to place the evidential burden on the accused of proving that the cheque was not received by the complainant towards the discharge of any liability. Because both Sections 138 and 139 require that the Court "shall presume" the liability of the drawer of the cheques for the amounts for which the cheques are drawn, as noted in it is obligatory on the Court to raise this presumption in every case where the factual basis for the raising of the presumption had been established. It

introduced an exception to the general rule as to the burden of proof in criminal cases and shifts the onus on to the accused. Such a presumption is a presumption of law, as distinguished from a presumption of fact which describes provisions by which the Court "may presume" a certain state of affairs. Presumptions are rules of evidence and do not conflict with the presumption of innocence, because by the latter all that is meant is that the prosecution is obliged to prove the case against the accused beyond reasonable doubt. The obligation on the prosecution may be discharged with the help of presumptions of law or fact unless the accused adduces evidence showing the reasonable possibility of the non existence of the presumed fact.

તે સીવાય નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા Rangappa V.Mohan 2010 Cri.L.J 2871 ના કેસમાં ઠરાવેલ છે કે,

Once the cheque relates to the account of the accused and he accepts and admits the signature on the said cheque, then initial presumption as contemplated under section 139 of the Negotiable Instrument Act has to be raised by the court in favor of the complainant. The presumption referred to in section 139 of the N.I.Act is mandatory presumption and not a general presumption, but the accused is entitled to rebut the said presumption. What is required to be established by the accused in order to rebut the presumption is different from each case under given circumstances. But the fact remains that a mere plausible explanation is not expected from the accused and it must be more than a plausible explanation by way of rebuttal evidence. In other words, the defence raised by way of rebuttal evidence must be probable and capable of being

accepted by the court.

તે કેસમાં નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે વધુમાં ઠરાવેલ છે કે,

The presumption mandated by S.139 of the Act does indeed include the existence of legally enforceable debt or liability.

તેમજ નામદાર ગુજરાત ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા Hitenbhai Parekh, Proprietor, Parekh Enterprises Vs. State of Gujarat & Anr. 2010 (5) GLR 4136. ના કેસમાં ઠરાવેલ સિધ્ધાંત વંચાણે લેવામાં આવે તો, તે કેસમાં ઠરાવવામાં આવેલ છે કે,

Although, there is no presumption as regards any debt or other liability being legally enforceable, it would be found that once a debt or other liability is presumed and not properly rebutted, it would be legally enforceable, unless and until it is shown to be legally unenforceable.

આમ, ઉપરોકત કલમ તથા ચુકાદાઓ તથા પક્ષકાર દ્વારા રજુ કરવામાં આવેલા ચુકાદાઓમાં ઠરાવેલા સિધ્ધાંત મુળભુત સિધ્ધાંતો મુજબ જો ચેકના ધારક ચેક આરોપીના ખાતાનો હોવાનું, ચેક પર આરોપીની સહી હોવાનું અને જે વ્યવહાર માટે ચેક આપવામાં આવેલ હોવાનું જણાવે છે તે વ્યવહાર થયો હોવાની શરૂઆતની હકીકત પુરવાર કરે તો ફરીયાદીની તરફેણમાં કાયદા મુજબનું અનુમાન કરવાનુ રહે છે કે તે દેવા કે જવાબદારીના સંપુર્ણ કે અંશત: ચુકવણા માટે આપવામાં આવેલ હતા. જો કે ઉપરોકત ચુકાદાઓ મુજબ, કલમ-૧૧૮ અને ૧૩૯ અંતર્ગતના અનુમાન ખંડનાત્મક અનુમાન છે અને તે અનુમાનનું ખંડન આરોપી પક્ષે પોતાના માની શકાય તેવા પુરાવા દ્વારા અથવા તો એવા સંજોગોનું અસ્તીત્વ રેકર્ડ પર લાવીને કરવાનું રહે છે કે, જેના આધારે સામાન્ય સમજ શકિત વાળો માણસ એવુ માની શકે કે આવો ચેક કોઈ દેવા કે જવાબદારી પેટે આપવામાં આવેલ હતો નહી અથવા તો ફરીયાદી

જણાવે છે તેવા વ્યવહાર, દેવા કે જવાબદારીનું અસ્તીત્વ માની શકાય તેમ નથી. પરંતુ તે ખંડન કરવા માટે આરોપીએ પોતાને સાક્ષી તરીકે તપાસવાની આવશ્યકતા નથી કે પોતે પુરાવો રજુ કરવાની જરૂર નથી. આરોપી આવા અનુમાનનુ ખંડન ફરીયાદ પક્ષ દ્વારા રજુ પુરાવા પરથી પણ કરી શકે છે.

(૧૪) આરોપી તરફે કહેવાતો ચેક ફરીયાદીને આપેલ નહીં હોવાની રજુઆત કરેલ છે અને ફરીયાદીએ ખોટા દસ્તાવેજો ઉભા કરીને હાલનો ખોટો કેસ કરેલ હોવાની રજુઆત કરેલ છે તથા કહેવાતો ચેક કાયદેસરની જવાબદારી અદા કરવા માટે આપેલ નહી હોવાનુ કથન કરેલ છે, પરંતુ સદરહુ ચેક કયા કારણોથી અને કયા સંજોગોમાં ફરીયાદીને આપેલ હતો તેની કોઈ રજુઆત આરોપી તરફે થયેલ નથી અગરતો સદરહુ ચેકમાં આરોપીની સહી ના હોય કે ખોટી રીતે ફરીયાદીએ ચેક મેળવેલ હોય તેવો કોઈ પુરાવો આરોપી તરફે રજુ થયેલ નથી. <u>આ કામે આરોપી હાજર થયા બાદ ચેકની રકમ ભરવા બાબતે તથા ફરીયાદી સાથે સમાધાન કરી લેવા બાબતે આરોપી દ્વારા રેકર્ડ પર રજુઆતો થયેલ હોવાનુ ફલિત થાય છે.</u> પરંતુ ત્યારબાદ આ બાબતે આરોપીએ કોઇ કાર્યવાહી નહી કરતા સદરહુ કેસમા ફરીયાદપક્ષનો વિસ્ત્રુત પુરાવો રજુ થયેલ છે. આમ, <u>આ કામે ફરીયાદપક્ષે રજુ થયેલ પુરાવો તથા રેકર્ડ પરની આરોપીની વર્તુણુક ધ્યાને લેતા</u> સદરહુ ચેક ની રકમ ફરીયાદીને આરોપી પાસેથી લેવાની નીકળતી હોવાનુ સ્પષ્ટપણે અનુમાન કરી શકાય તેમ છે અને આરોપીએ સદરહુ લેણી નીકળતી રકમ પેટે ચેક આપેલ હોવાનુ પુરવાર થાય છે.

નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલત ધ્વારા <u>Sampelly Satyanarayana Rao v/s Indian Renewable Energy Development Agency Ltd., Criminal Appeal No. 867 of 2016, SCC OnLine SC 954, decided on 19.09.2016</u> ના કેસમાં ઠરાવેલ છે કે..

18. In <u>Rangappa v. Sri Mohan</u>, (2010) 11 SCC 441 this Court held that once issuance of a cheque and signature thereon are admitted, presumption of a legally enforceable debt in favour of the holder of the cheque arises. It is for the

accused to rebut the said presumption, though accused need not adduce his own evidence and can rely upon the material submitted by the complainant. However, mere statement of the accused may not be sufficient to rebut the said presumption.

આમ , આ કામે ફરીયાદપક્ષે હાલના આરોપીને કાયદેસરના લેણા પેટે ચેક આપેલો હતો તે આધાર પુરાવાથી પુરવાર કરેલ છે. આ કામે આરોપીએ ફરીયાદીને તેણે ચેક આપેલ હોવાનું અને સદરહુ ચેક નકારતા નોટીસ મળેલ હોવાનુ ઈનકાર કરેલ છે, પરંતુ કોર્ટમાં પ્રથમ મુદતે હાજર થઈ આરોપી તરફે સદરહુ નોટીસ નહી બજવા બાબતે તકરાર લઈને ચેકની રકમ ભરવા બાબતે કોઈ તૈયારી દર્શાવેલ નથી.

નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલત ધ્વારા C.C. Alavi Haji Vs Palapetty Muhammed & Anr. Cri.Appeal no.767/2007, Decided on.18/05/2007. (2007(5) Laws (SC) 100) ના કેસમાં ઠરાવેલ છે કે..

17. It is also to be borne in mind that the requirement of giving of notice is a clear departure from the rule of Criminal Law, where there is no stipulation of giving of a notice before filing a complaint. Any drawer who claims that he did not receive the notice sent by post, can, within 15 days of receipt of summons from the court in respect of the complaint under Section 138 of the Act, make payment of the cheque amount and submit to the Court that he had made payment within 15 days of receipt of summons (by receiving a copy of complaint with the summons) and, therefore, the complaint is liable to be rejected. A person who does not pay within 15 days of receipt of the summons from the Court along with the copy of the complaint under Section 138 of the Act, cannot obviously contend that there was no proper service of notice as required under Section

138, by ignoring statutory presumption to the contrary under Section 27 of the G.C. Act and Section 114 of the Evidence Act. In our view, any other interpretation of the proviso would defeat the very object of the legislation. As observed in Bhaskarans case (supra), if the giving of notice in the context of Clause (b) of the proviso was the same as the receipt of notice a trickster cheque drawer would get the premium to avoid receiving the notice by adopting different strategies and escape from legal consequences of Section 138 of the Act.

18. In the instant case, the averment made in the complaint in this regard is: Though the complainant issued lawyers notice intimating the dishonour of cheque and demanded payment on 4.8.2001, the same was returned on 10.8.2001 saying that the accused was out of station. True, there was no averment to the effect that the notice was sent at the correct address of the drawer of the cheque by registered post acknowledgement due. But the returned envelope was annexed to the complaint and it thus, formed a part of the complaint which showed that the notice was sent by registered post acknowledgement due to the correct address and was returned with an endorsement that the addressee was abroad. We are of the view that on facts in hand the requirements of Section 138 of the Act had been sufficiently complied with and the decision of the High Court does not call for interference.

નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલત દ્ધારા N. Parameswaran Unni versus G. Kannan and Anr. Criminal Appeal No. 455 of 2006 reported in (2017) 5 SCC 737 ના કેસમાં ઠરાવેલ છે કે..

Para.15. This Court in a catena of cases has held that when a notice is sent by registered post and is returned with

postal endorsement "refused" or "not available in the house" or "house locked" or "shop closed" or "addressee not in station", due service has to be presumed. Though in the process of interpretation right of an honest lender cannot be defeated as has happened in this case. From the perusal of relevant sections it is clear that generally there is no bar under the NI Act to send a reminder notice to the drawer of the cheque and usually such notice cannot be construed as an admission of non-service of the first notice by the appellant as has happened in this case."

જેથી, માત્ર નોટીસ નહી બજેલ હોવાની રજુઆતના કારણે સદરહુ સમગ્ર કેસ નિષ્ફળ થતો હોવાનુ માની શકાય તેમ નથી. હાલના કેસમાં ફરીયાદીએ આંક–૨૩ થી નોટીસની ઓફીસ કોપી તથા આંક–૨૪ થી આર.પી.એ.ડી. ની રસીદ તથા આંક–૨૫ થી એક્નોલેજમેન્ટ અને આંક–૨૭ થી ઓનલાઈન ટ્રેક કન્સાઈનમેન્ટ રજુ કરેલ છે. જેનો આરોપી તરફે કોઇ ખંડનાત્મક પુરાવો રજુ થયેલ નથી. જે ધ્યાને લેતા આરોપીના સરનામે નોટીસ આપેલ હોવાનુ પુરવાર થાય છે. જેથી, આ કામના આરોપીએ કાયદેસરના લેણા પેટે ફરીયાદીને ચેક આપેલ હોવાનુ અને સદરહુ ચેક આરોપીની કસુરના કારણે નકારાયેલ હોવાનુ અને તે ચેક નકારાતા ફરીયાદી ધ્વારા આરોપીને તેના સરનામે નોટીસ આપેલ હોવાનુ નિશંકપણે પુરવાર થાય છે. જેથી, એન.આઈ.એકટની કલમ–૧૩૯ નુ અનુમાન ધ્યાને લેતા આરોપીની સદરહુ દલીલ ટકવાપાત્ર જણાતી નથી.

(૧૫) હાલના કેસમાં રજુ થયેલા પુરાવાઓ અંગે ફરીયાદ પક્ષ દ્વારા મુખ્ય રૂપથી એવી દલીલ કરવામાં આવેલી છે કે, ફરીયાદ વાળો ચેક આરોપીના ખાતાનો નથી તેવો આરોપી પક્ષ દ્વારા કોઈ બચાવ લેવામાં આવેલ નથી, તેમજ આવો ચેક કાયદા દ્વારા નિયત કરવામાં આવેલ સમયમાં બેંકમાં ચુકવણી માટે રજુ થયેલ નથી તેવો પણ કોઈ બચાવ લેવામાં આવેલ નથી. તેમજ આવો ચેક ફંડ ઈનસફીસીયના કારણે રીર્ટન થયેલ હોવા અંગે, આરોપી પક્ષ દ્વારા કોઈ તકરાર લેવામાં આવેલી નથી. ફરીયાદ પક્ષ દ્વારા વધુમાં એવી દલીલ કરવામાં આવેલી છે કે,

ફરીયાદીએ પોતાની સરતપાસમા તથા રજુ થયેલ દસ્તાવેજો દ્વારા સ્પષ્ટ પુરાવો આપેલ છે કે, તેઓને આ કામના આરોપી પાસેથી ચેકમાં દર્શાવ્યા મુજબની રકમ લેવાની નીકળતી હતી તે જવાબદારીના પેમેન્ટ માટે આરોપીએ હાલની ફરીયાદ વાળો ચેક આપેલ છે. ફરીયાદીએ વધુમાં દલીલ કરેલી છે કે, આ કામના ફરીયાદીએ પોતાની સરતપાસમાં સ્પષ્ટ પુરાવો આપેલ છે કે, ફરીયાદ વાળા ચેક પર આરોપીની સહી છે. તેમજ ફરીયાદીની તરફેણમાં કલમ-૧૩૯ અને ૧૧૮ અંતર્ગતનું અનુમાન પણ છે. આમ, સદર કામે રેર્કડ પરનો તમામ પુરાવો વંચાણે લેવામાં આવે તો, આ કામના આરોપી પક્ષ જે બચાવ લઈ રહેલ છે તે સ્પષ્ટ અને માનવાલાયક પુરાવા (cogent and convincing evidence) થી પુરવાર કરેલ નથી. જેથી, રેકર્ડ પરનો તમામ પુરાવો અને ફરીયાદીની તરફેણમાં રહેલ કલમ-૧૩૯ અને ૧૧૮ નું અનુમાન ધ્યાને લેતા ફરીયાદ વાળો ચેક કાયદેસરનું દેવુ ચુકવા માટે આપેલ હોવાનું નિશંકપણે પુરવાર થયેલ છે .

આ બાબતે નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલત ધ્વારા P Rasiya vs Abdul Nazer and anr, Decided on August, 2022 ના કેસમાં ઠરાવેલ છે કે..

The Court held that due to the presumption under Section 139, once the signature and cheque are not in dispute, it will be presumed that the cheque was issued for discharge of debt or liability in favour of complainant. The Supreme Court recently held that in a cheque-bounce case under Section 138 of the Negotiable Instruments Act (NI Act), the complainant is not required to spell out in the complaint, the nature of transaction or source of fund since the onus is on the accused to prove that the cheque was issued not towards a debt or liability.

આ બાબતે નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલત ધ્વારા Oriental Bank of Commerce vs Prabodh Kumar Tewar, Criminal Appeal No 1260 of 2022 (Arising out of SLP (Crl) No 9836 of 2019), Decided on 16 Th August, 2022 ના કેસમાં ઠરાવેલ છે કે..

A drawer handing over a cheque signed by him is liable unless it is proved by adducing evidence at the trial that the cheque was not in discharge of a debt or liability. The evidence of a handwriting expert on whether the accused had filled in the details in the cheque would be immaterial to determining the purpose for which the cheque was handed over. Therefore, no purpose is served by allowing the application for adducing the evidence of the hand-writing expert - The presumption which arises on the signing of the cheque cannot be rebutted merely by the report of a hand-writing expert. Even if the details in the cheque have not been filled up by drawer but by another person, this is not relevant to the defense whether cheque was issued towards payment of a debt or in discharge of a liability.

આમ, સમગ્ર પુરાવો વંચાણે લેવામાં આવેતો, ફરીયાદ વાળો ચેક આરોપીએ ફરીયાદીને આપેલ ન હતો તે પુરવાર કરવા માટે કોઈ ગ્રાહ્ય પુરાવો રજુ કરેલ નથી. આમ, આરોપી પક્ષ જે બચાવ લઈ રહેલ છે તે સ્પષ્ટ અને માનવાલાયક પુરાવા (cogent and convincing evidence) થી પુરવાર કરેલ નથી. જેથી, રેકર્ડ પરનો તમામ પુરાવો અને ફરીયાદીની તરફેણમાં રહેલ કલમ – ૧૩૯ અને ૧૧૮ નું અનુમાન ધ્યાને લેતાં ફરીયાદ વાળો ચેક કાયદેસરનું દેવુ ચુકવા માટે આપેલ હોવાનું પુરવાર થયેલ છે.

(૧૬) આ કામે ફરીયાદ વાળા ચેક (૧ એપ્રીલ ૨૦૧૨ બાદનો હોઈ) ત્રણ મહીના અથવા વેલીડીટી પીરીયડ બેમાંથી જે પહેલું હોય તે સમયગાળામાં બેંકમાં રજુ કરવામાં આવેલ છે કે કેમ? આ અંગે ફરીયાદી દ્વારા આંક–૦૫ થી રજુ જુબાનીનું સોગંદનામું વંચાણે લેવામાં આવે તો, આ કામના ફરીયાદી દ્વારા પોતાની જુબાનીમાં સ્પષ્ટ રીતે પુરાવો આપવામાં આવેલ છે કે, ફરીયાદવાળો ચેક તા.૨૬/૦૮/૨૦૨૨ ની તારીખનો છે, જે ચેક ફરીયાદીએ બેંકમાં રજુ કરતા તા.૦૫/૦૯/૨૦૨૨ ના રોજ ફંડ ઈનસફીસીયન્ટ ના કારણે વસુલાત વગર પરત

આવેલ છે. તે સીવાય આ કામે આંક-૨૧ થી રજુ અસલ ચેક, તથા આંક-૨૨ થી રજુ ચેક રીર્ટન મેમો તથા ફરીયાદીનો મૌખીક પુરાવો ધ્યાને લેવામાં આવેતો ફરીયાદ વાળા ચેક, ચેક પર લખવામાં આવેલી તારીખથી ચેકની વેલીડીટી પીરીયડ ત્રણ માસ ની અંદર ચુકવણી માટે બેંકમાં પ્રેઝન્ટ થયેલ હોવાનું જણાઈ આવે છે. તે સીવાય ફરીયાદ વાળો ચેક વેલીડીટી પીરીયડમાં બેંકમાં રજુ થયેલ નથી તેવો આરોપી પક્ષનો કોઈ બચાવ કે તકરાર નથી. જેથી ફરીયાદ વાળા ચેક, ચેક પર લખવામાં આવેલી તારીખથી કાયદા દ્વારા નિયત કરવામાં આવેલ સમય મર્યાદા ત્રણ મહીનામાં વસુલાત માટે બેંકમાં રજુ થયેલ હોવાનું પુરવાર થાય છે.

(૧૭) ફરીયાદ વાળો ચેક ફંડ ઈનસફીસીયન્ટના કારણે કે બેંક સાથે કરવામાં આવેલ વ્યવસ્થા કરતાં વધુ રકમનો હોવાનાં કારણે વગર ચુકવણે પરત થયેલો કે કેમ? આ અંગે વિચાર કરવામાં આવેતો આ કામના ફરીયાદીની જુબાનીમાં ફરીયાદી એ સ્પષ્ટ રીતે પુરાવો આપેલ છે કે, ફરીયાદ વાળો ચેક ફંડ ઈનસફીસીયન્ટના કારણે પરત આવેલ. તે સિવાય આ કામે આંક-૨૨ થી રજુ ચેક રીર્ટન મેમો વંચાણે લેવામાં આવે તો પણ ફરીયાદ વાળો ચેક ફંડ ઈનસફીસીયન્ટ ના કારણે પરત આવેલ હોવાનો ઉલ્લેખ છે. પુરાવા અધિનીયમની કલમ-પ૯ મુજબ દસ્તાવેજની વિગત સિવાયની તમામ હકીકત મૌખીક પુરાવાથી પણ સાબીત કરી શકાય છે. હાલના કેસમાં ફરીયાદ વાળો ચેક ના કારણે રીર્ટન થયા હોવા અંગે ફરીયાદીએ પોતાની સરતપાસના માધ્યમથી મૌખીક પુરાવો પણ આપેલ છે અને દસ્તાવેજ પણ રજુ કરેલ છે. વધુમાં ફરીયાદ પક્ષે જે પુરાવો આપેલ છે તે પુરાવાનુ આરોપી પક્ષ દ્વારા આધારભુત પુરાવાઓના આધારે ખંડન કરેલ નથી તથા આરોપી તરફે વિવાદીત ચેક બેંકમાં રજુ થયો તે તારીખે પુરતુ ભંડોળ હતુ તેવો કોઈ પુરાવો રજુ કરેલ નથી. જેથી ફરીયાદ વાળો ચેક ફંડ ઈનસફીસીયન્ટના કારણે વગર ચુકવ્યે પરત થયેલ હોવાની હકીકત સાબીત થાય છે.

(૧૮) ચેક વગર ચુકવ્યે પરત થયાની બેંક ધ્વારા જાણ કરવામાં આવ્યાના ૩૦ દિવસની અંદર નોટીસ ધ્વારા ચેક લખનારને જાણ કરી ચેકની રકમની માંગણી

કરેલી છે કે કેમ? આ અંગે ફરીયાદી એ પોતાના પુરાવાના સોગંદનામામાં જણાવેલ છે કે, આરોપી દ્વારા આપવામાં આવેલ ઉપરોકત ફરીયાદ વાળા ચેક બેંકમાં રજુ કરતા તા.૦૫/૦૯/૨૦૨૨ ના રોજ વગર ચુકવણે પરત કરી દિધેલ. આમ, ફરીયાદ પક્ષનો પુરાવો વંચાણે લેવામાં આવે તો, ફરીયાદીએ ચેકની વેલીડીટી પિરીયડમાં વિવાદીત ચેક વટાવવા માટે બેંકમાં રજુ કરેલ હોવાનું જણાઈ આવે છે. જયારે આંક-૨૩ થી રજુ નોટીસ વંચાણે લેવામાં આવેતો, આ નોટીસ તા.૧૯/૦૯/૨૦૨૨ ના રોજની છે. તે નોટીસ દ્વારા ચેકની રકમ નોટીસ મળ્યાના ૧૫ દિવસમાં ચુકવી આપવા સ્પષ્ટ સુચના આપેલ હોવાનું જણાય છે. જે કાયદા દ્વારા નિયત સમય મર્યાદા ૩૦ દિવસમાં કરેલ હોવાનું જણાઈ આવે છે.

(૧૯) આવી રકમની માંગણી કરતી નોટીસ ચેક લખનારને મળ્યાના પંદર દિવસમાં ચેક લખનાર ચેકની રકમની ચુકવણી ન કરે તો તેના એક માસમાં ચેકના પેઈ અથવા હોલ્ડર ઈન ડયુ કોર્સ હોય તેણે ફરીયાદ કરેલ છે કે કેમ? આ અંગે ફરીયાદ પક્ષનો પુરાવો વંચાણે લેવામાં આવેતો, આ કામના ફરીયાદીએ પોતાની જુબાનીની સરતપાસમાં જણાવેલ છે કે, આરોપીએ આપેલ ચેકના નાણા અમોને મળી શકેલા નહી, જેથી અમો ફરીયાદીએ વકીલ મારફતે આ કામના આરોપીને આર.પી.એ.ડી દ્વારા નોટીસ આપેલ અને તેમા જણાવેલ કે, ચેકની રકમ દિન-૧૫ માં ચુકવી આપવી. તેઓએ વધુમાં જણાવેલ છે કે, ઉપરોકત નોટીસ આરોપીના સરનામે બજી ગયેલ છે તથા જેના પુરાવા તથા પોસ્ટ ખાતાના આધારો રજુ કરેલા છે. હાલના કેસમાં ફરીયાદીએ આંક-૨૩ થી નોટીસની ઓફીસ કોપી તથા આંક-૨૪ થી આર.પી.એ.ડી. ની રસીદ તથા આંક-૨૫ થી એક્નોલેજમેન્ટ અને આંક-૨૭ થી ઓનલાઈન ટ્રેક કન્સાઈનમેન્ટ રજુ કરેલ છે. જેનો આરોપી તરફે કોઇ ખંડનાત્મક પુરાવો રજુ થયેલ નથી. જે ધ્યાને લેતા આરોપીના સરનામે નોટીસ બજી ગયેલ હોવાનુ પુરવાર થાય છે. જેથી, આ કામના આરોપીએ કાયદેસરના લેણા પેટે ફરીયાદીને ચેક આપેલ હોવાનુ અને સદરહુ ચેક આરોપીની કસુરના કારણે નકારાયેલ હોવાનુ અને તે ચેક નકારાતા ફરીયાદી ધ્વારા આરોપીને તેના સરનામે નોટીસ આપેલ હોવાનુ નિશંકપણે પુરવાર થાય છે.

આમ, આ કામે ફરીયાદપક્ષે રજુ થયેલ સમગ્ર પુરાવો તથા સોગંદ પરની જુબાની ધ્યાને લેતાં ફરીયાદવાળો ચેક આ કામના આરોપી દ્વારા નિભાવવામાં આવતા બેંક ખાતાનો હોવાનું, તે ચેક આરોપીએ ફરીયાદીને તેનુ કાયદેસરનું લેણું ચુકવવા માટે આપેલ હોવાનું, તે ચેક ફંડ ઈનસફીસીયન્ટના કારણે વગર ચુકવણીએ પરત થયેલ હોવાનું, સદરહુ ચેક રીર્ટન થતા ફરીયાદીએ કાયદા દ્વારા નિયત સમયમાં આરોપીઓને ડીમાન્ડ નોટીસ આપેલ હોવાનું, આ ડીમાન્ડ નોટીસ છતા રીર્ટન થયેલા ચેકની રકમ નિયત સમય મર્યાદામાં આરોપીએ નહી ચુકવેલાનું અને ફરીયાદી ધ્વારા હાલની ફરીયાદ કાયદા દ્વારા નિયત કરવામાં આવેલ સમય મર્યાદામાં દાખલ થયેલ હોવાનું પુરવાર થાય છે.

જેથી, આરોપી દ્વારા ધી નેગોશ્યેબલ ઈન્સ્ટુમેન્ટ એકટ, ૧૮૮૧ ની કલમ– ૧૩૮ મુજબ શિક્ષાને પાત્ર કુત્ય કરેલ હોવાનું પુરવાર થાય છે. જે ધ્યાને લઈ મુદા નંબર ૧ નો જવાબ હકારમાં આપવામાં આવે છે. આ કામના આરોપી પ્રજાપતિ હિરેનકુમાર રમેશભાઈ ને ધી નેગોશયેબલ ઇન્સ્ટુમેન્ટ એકટ ૧૮૮૧ ની કલમ ૧૪૨ સાથે વાંચતાં કલમ ૧૩૮ મુજબ શિક્ષાને પાત્ર કૃત્ય બદલ ફોજદારી કાર્યરીતી સં હીતાની કલમ ૨૫૫(૨) મુજબ તકસીરવાર ઠરાવવામાં આવે છે.

કામ, આરોપીને સજા બાબતે સાંભળ્વા માટે મુલતવી.

હુકમ આજરોજ તારીખ : ૧૯, માહે–મે, સને ૨૦૨૬ ના રોજ ખુલ્લી અદાલતમાં વાંચી સંભળાવી જાહેર કર્યો.

તા.૧૯/૦૫/૨૦૨૬ (શાલિની એસ. બારઠ)
ઉમરેઠ, આણંદ. જ્યુ. મેજી. ફર્સ્ટ કલાસ, ઉમરેઠ, આણંદ.
જી.જે.૦૧૫૭૩

(૨૦) સજા બાબતે સાંભળ્યા.

ફરીયાદ પક્ષના વિ.વકીલશ્રીને સાંભળ્યા.

આરોપીના વિ.વકીલશ્રીએ હાજર રહી કોઇ રજૂઆત કરેલ નથી.

ફરીયાદ પક્ષના વિ.વકીલ શ્રી દ્વારા એવી રજુઆત કરવામાં આવેલી છે કે, આ કામે સદરહુ કેસનુ રેકર્ડ ધ્યાને લેતાં આરોપીની કસુરના કારણે સદરહુ કેસ ઘણા સમય સુધી વિલંબમાં પડેલ છે અને ફરીયાદીને ઘણી બધી હાડમારી સહેન કરવી પડેલ છે. હાલના કામે આરોપીએ ટ્રાયલ ચલાવવામા પણ અક્ષમ્ય વિલંબ કરેલ છે અને આ કામે આરોપી શરુઆતથી જ કાયદેસર લેણા પેટે ચેક આપેલ હોવાનુ જાણવા છતાં ફરીયાદીને ચેકના નાણાં નિયત સમયમાં નહી આપીને તેમને બીનજરૂરી રીતે સદરહુ કાર્યવાહીમાં ઉતારેલ છે. આરોપીને જયારે તકસીરવાર ઠરાવવામાં આવેલા છે ત્યારે તેઓને કાયદા દ્વારા નિયત કરવામાં આવેલી મહત્તમ સજા કરી દાખલો બેસાડવો જોઈએ.

આ કામે આરોપીના વિ.વ.શ્રીએ હાજર રહી કોઇ દલીલ કરેલ નથી તથા સજા બાબતે કોઇ રજૂઆત કરેલ નથી. જેથી, હાલના કામે <u>આરોપી નિયમિત હાજર નહી રહેતા</u> હોવાના કારણે સદરહુ કેસની ઈન્સાફી કાર્યવાહી વિલંબમાં પડેલ છે. આ કામે આરોપીની પ્લી રેકર્ડ થયેલ છે તથા આરોપી અત્રેની કોર્ટ સમક્ષ જાતે તથા વકીલ મારફતે હાજર રહેલ છે અને <u>આરોપી સદરહુ કેસની ઈન્સાફી કાર્યવાહીથી સારી રીતે વાકેફ હોવા છતાં ઈરાદાપૂર્વક અત્રેની કોર્ટમાં હાજર રહેતા નહીં હોવાનું સ્પષ્ટ પણે ફલીત થાય છે</u>. જેથી ક્રિમીનલ પ્રોસીજર કોડની <u>કલમ-૨૯૯, ૩૦૯, ૩૧૭, ૩૫૩(૬) તથા ૪૧૮(૨)</u> ની જોગવાઈ ધ્યાને લેતાં તથા <u>નામદાર ગુજરાત હાઈકોર્ટના પરિપત્ર નંબર-સી.૨૬૧૮/૨૦૧૬</u> ને ધ્યાને લઈ <u>આરોપીની ગેરહાજરીમાં સદરહુ કેસમાં આજરોજ ચુકાદો જાહેર કરવો ન્યાયોચિત જણાઇ આવે છે.</u>

સદરહુ તારણ પર આવતી વખતે અત્રેની કોર્ટ ધ્વારા નામદાર ગુજરાત હાઈકોર્ટના ચુકાદા <u>શરદ જેઠાલાલ સાવલા વિ. ગુજરાત રાજય અને બીજા</u> (<u>૨૦૧૭ (૩) જી.એલ.એચ. ૧૪૬</u>) ના ચુકાદામાં નોંધેલ તારણો ધ્યાને લીધેલ છે. જે કેસની હકીકત ધ્યાને લેતાં તેમાં ચુકાદાના દિવસે ટ્રાયલ કોર્ટમાં આરોપી હાજર ન હોઇ ટ્રાયલ કોર્ટ ધ્વારા તેની ગેરહાજરીમાં ચુકાદો જાહેર કરીને સજા વોંરટ ઇસ્યુ કરેલ. જે ચુકાદાને નામદાર ગુજરાત હાઇકોર્ટ ધ્વારા માન્ય ઠેરવવામાં આવેલ અને

તેમાં એવુ ઠરાવેલ કે આરોપીની ગેરહાજરીમાં સજાનો ચુકાદો જાહેર કરવો ગેરકાયદેસરતા નથી અને સજાનો હુકમ જાહેર કરી વોરંટ ઇસ્યુ કરી શકાય. જો આરોપી સજાનો હુકમ જાહેર થતા સમયે કોર્ટમાં હાજર ન હોય તો કોર્ટે તેની ધરપકડનું વોરંટ જેલની સજા ભોગવવા માટે કાઢવું પડે અને સજાની અમલવારી માટે ધરપકડ વોરંટ કાઢવું ગેરકાયદેસરતા નથી અને સજાનો હુકમ આરોપીની ગેરહાજરીમાં થાય તો આરોપીના વ.શ્રીની અરજી લઇને આરોપીને સી.આર.પી.સી.કલમ ૩૮૯(૩) હેઠળ બેલ ઉપર આરોપીની ગેરહાજરીના કારણે છોડી શકાય નહી. આરોપીએ ટ્રાયલ કોર્ટ પાસે વકીલ સાથે હાજર થઇ કલમ ૩૮૯(૩)ની ફ્રેશ બેલ દાખલ કરવી અને કોર્ટે તે જ દિવસે તેના પર ન્યાય નિર્ણય કરવો જો આરોપી આપેલ સમયમાં હાજર ના થાય તો ટ્રાયલ કોર્ટે ધરપકડ વોરન્ટ કાઢી આરોપીને પકડી સજા ભોગવવા જેલમાં મોકલી વોરન્ટની અમલવારી કરાવી શકશે. આમ, આ ઓથોરીટી મુજબ આરોપીની ગેરહાજરીમાં સજાનો ચુકાદો જાહેર કરી સજા વોરંટ ઇસ્યુ કરી શકાય અને જો આરોપી સજાનો હુકમ જાહેર થતા સમયે કોર્ટમાં હાજર ન હોય તો કોર્ટે તેનું પકડ વોરંટ જેલની સજા ભોગવવા માટે કાઢવું પડે. જેથી, સદરહુ તારણ ધ્યાને લઈ આરોપીની ગેરહાજરીમાં સદરહુ કેસમાં આજરોજ ચુકાદો જાહેર કરવો ન્યાયોચિત જણાઇ આવે છે.

તમામ રજુઆતો ધ્યાને લેતાં સ્પષ્ટ થાય છે કે, આરોપીએ કાયદેસરના લેણા પેટે ઉત્પન્ન થયેલી જવાબદારીના ચુકવણા માટે હાલની ફરીયાદ વાળો ચેક આપેલો છે. જે જવાબદારી માટે ફરીયાદ વાળો ચેક આપવામાં આવેલ છે તે વ્યવહાર ઘણો જુનો વ્યવહાર છે. એટલે કે, આજથી આશરે બે વર્ષ પહેલાના વ્યવહારથી ઉત્પન્ન થયેલી જવાબદારી છે. આવા સંજોગોમાં જો કોઈ કાયદેસરની લેણી રકમ આટલા વર્ષ સુધી ફસાઈ રહે તો તેવા વ્યકિતને આર્થીક નુકશાની અને માનસીક અને શારીરીક હેરાનગતીનો ભોગ બનવુ પડતુ હોય છે. તે સીવાય ચેકનો ઉપયોગ કરનાર વ્યકિત આવો ચેક પુરતી ગંભીરતા સાથે ઉપયોગમાં લે અને આવા ચેક સ્વીકારનાર વ્યકિતને પણ ચેકથી થતા વ્યવહારો પર વિશ્વાસ જળવાઈ રહે તે માટે આવા કેસોને હળવાશથી ન લેવા આવશ્યક જણાય છે. તે સીવાય જે વ્યકિતને આવા ચેક રીર્ટનના કારણે જે આર્થીક નુકશાની અને માનસીક શારીરીક હેરાનગતિનો ભોગ બનવુ પડે છે તે બદલ યોગ્ય વળતર ચુકવવામાં આવે તે પણ આવશ્યક જણાય છે. આ

કામે હાલના આરોપીની રેકર્ડ પરની વર્તણુક ધ્યાને લેતા હાલના કામે આરોપીએ ટ્રાયલ સમય દરમિયાન હાજર રહેવામાં પણ અક્ષમ્ય વિલંબ કરેલ છે અને આ કામે આરોપી શરુઆતથી જ કાયદેસર લેણા પેટે ચેક આપેલ હોવાનુ જાણવા છતાં ફરીયાદીને ચેકના નાણાં નિયત સમયમાં નહી આપીને તેને સદરહુ કાર્યવાહીમાં ઉતારેલ છે. આ કામે આરોપીએ સમજયા વિચાર્યા વગર લહેણા પેટે ચેક આપ્યા બાદ પોતાના ખાતામાં પુરતુ ભંડોળ નહી રાખીને સ્પષ્ટપણે ચેકના કાયદાની ગંભીરતા ધ્યાને નહી લીધેલ હોવાનુ સ્પષ્ટ થાય છે. જેથી ચેક રીર્ટનના કેસમાં ચુકવવાના થતા વળતર અંગે નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલત અને ગુજરાત ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા પ્રસ્થાપિત કરેલા સિધ્ધાંતો ધ્યાને લઈ નીચે મુજબનો આખરી હુકમ કરવામાં આવે છે.

–:: આખરી હુકમ ::–

૧. આ કામના આરોપી પ્રજાપતિ હિરેનકુમાર રમેશભાઈને તેઓ વિરુધ્ધ આરોપવામાં આવેલ ધી નેગોશયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એકટ, ૧૮૮૧ ની કલમ ૧૩૮ મુજબ શિક્ષાને પાત્ર કૃત્યના આરોપી બદલ ફોજદારી કાર્યરીતી સંહીતાની કલમ ૨૫૫ (૨) અંતર્ગત તકસીરવાર ઠરાવી ૧ વર્ષની સાદી કેદની સજાનો હુકમ કરવામાં આવે છે.

૨. સી.આર.પી.સી. ૩૫૭ મુજબ ફરીયાદ વાળા ચેકની રકમ રૂા.૨,૦૦,૦૦૦/– (અંકે રૂપિયા બે લાખ પુરા) ની રકમ આ કામના આરોપીએ ફરીયાદીને વળતર પેટે હુકમની તારીખથી એક માસની અંદર ચુકવી આપવી. જો આરોપી વળતરની રકમ એક માસ દરમ્યાન ચુકવવામાં નિષ્ફળ જાય તો આરોપીને વધુ બે માસની સાદી કેદની સજા ભોગવવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે.

આ કામે આરોપીએ સદર કેસની ઈન્સાફી કાર્યવાહી દરમ્યાન વાદગ્રસ્ત ચેકની રકમ પેટે જો કોઈ રકમ ફરીયાદીને ચુકવેલ હોય તો તે રકમ આ દંડ/વળતરની રકમમાંથી મજરે આપવાની રહેશે.

૩. સદરહુ આરોપી હુકમ સમયે હાજર રહેલ ન હોય, ક્રિમિનલ પ્રોસીજર કોડની કલમ–૪૧૮(૨) અન્વયે જેલની સજા ભોગવવા માટે પકડ વોરંટ કાઢવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે તથા સદરહુ હુકમના આખરી હુકમની યાદી સાથે

સદરહુ પકડ વોરંટ સુપ્રિન્ટેન્ડન્ટ ઓફ પોલીસ, આણંદ તરફ બજવણી માટે મોકલવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે.

૪. સદરહુ આરોપી હુકમ સમયે હાજર રહેલ ન હોય, જયારે આરોપી પકડાઇ આવે ત્યારે, ક્રિમિનલ પ્રોસીજર કોડની કલમ–૪૧૮(૧) તથા કલમ–૪૨૫ ની જોગવાઇ અન્વયે જેલની સજા ભોગવવા માટે સજા વોરંટ કાઢવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે.

૫. આ કામે આરોપીએ કાચા કામના કેદી તરીકે ભોગવેલ સજા ક્રિ.પ્રો.કોડની કલમ–૪૨૮ અન્વયે મજરે આપવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે.

૬. હુકમની એક નકલ વિના મુલ્યે આરોપીને આપવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે.

હુકમ આજરોજ તારીખ : ૧૯, માહે–મે, સને ૨૦૨૬ ના રોજ ખુલ્લી અદાલતમાં વાંચી સંભળાવી જાહેર કર્યો.

તા.૧૯/૦૫/૨૦૨૬
ઉમરેઠ, આણંદ.

(શાલિની એસ. બારઠ)
જ્યુ. મેજી. ફર્સ્ટ કલાસ, ઉમરેઠ, આણંદ.
જી.જે.૦૧૫૭૩

D.M.Talpada-Steno.